ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Раҳматов Сулаймон Ҳасанович дар мавзуи «Хусусиятҳои агробиологӣ ва селексионии навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.05–Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ, ш. Душанбе, с.2026

Мутобиқати мавзуъ ва муҳтавои шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Раҳматов Сулаймон Ҳасанович дар мавзуи «Хусусиятҳои агробиологӣ ва селексионии навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш» дар хоҷагии таҷрибавии Сунбулаи шаҳри Ҳисор дар баландии 700 -800 м ва стансияи таҷрибавии зироатҳои субтропикӣ ва ситрусии Институти боғу токпарварӣ ва сабзавоткории АИКТ дар баландии 330м аз сатҳи баҳр ба анҷом расонида шудааст. Мутобиқати мавзуъ ва муҳтавои диссертатсияи мазкур, ба ҳалли мушкилоти селексия ва баҳодиҳии хусусиятҳои агробиологӣ, хоҷагидорӣ ва селексионии навъу намунаҳои хурмои шарқӣ, ки навъу намунаҳои ба вуҷудовардаи олимони Институти боғу токпарварӣ ва сабзавоткории АИКТ мебошанд бахшида шуда, ба шиносномаи ихтисоси 06.01.05-Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ мутобиқат менамояд.

Мубрамии мавзуи тадкикот. Дар амал татбиқ намудани ду ҳадафи стратегии мамлакат - таъмини амнияти озуқаворӣ ва саноаткунонии босуръати кишвар бе рушди соҳаи кишоварзӣ аз он ҷумла бахши боғу токпарварӣ масъалаи мубрами рӯз аст. Солҳои охир талабот ба меваю ангур, ки дорои хусусияти шифоӣ ва ғизоӣ бой мебошанд зиёд мешавад.

Яке аз роҳҳои баланд бардоштани ҳосилнокӣ, ин ба вуҷуд овардани навъҳои нави серҳосилу ба талаботи бозор ҷавобгӯ ва мукаммалгардонии технологияи бунёди боғҳо бо тарзи замонавӣ мебошад. Аҳаммияти ғизоию шифоӣ ва иқтисодии хурмои шарқиро, ки як қисмати минтақаҳои боғдории Ҷумҳурӣ барои парвариши ин мева

мувофиқ аст, ба назар гирифта мавзуи тадқиқотиро таҳрези намуда, иҷро карданд.

Аз ин сабаб барои амалӣ гардонидани қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №793 аз 31.12.2015, оид ба “Барномаи навбатии рушди соҳаи боғу токпарварӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои солҳои 2016-2020” бунёди боғу токзорҳои нав бояд дар минтақаҳои боғпарварии ҷумҳурӣ дар мадди аввал бошад. Аз ин лиҳоз муаллиф тасмим гирифтааст, ки дар оянда барои рушду пешрафти соҳаи кишоварзӣ хусусиятҳои агробиологии навъу намунаҳои хурмои шарқиро дар шароити минтақаҳои водиҳои Ҳисор ва Вахш корҳои илмии тадқиқотиро ба анҷом расонад.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Муаллиф асосонок мекунад, ки дар асоси омӯзиши ҳамаҷониба, бо мақсади гузаронидани тадқиқотҳои илмӣ ва ҷудо намудани навъҳои ояндадор барои дар истеҳсолот ҷорӣ намудан коллексияҳои навъу намунаҳои хурмои шарқиро аз нав барқарор карда, дар натиҷаи омӯзиши маҷмӯи хусусиятҳои агробиологӣ, ба сармо тобоварӣ, сифати мева, нигоҳдорӣ, интиқол додан ва хушконидан дар минтақаҳои водигии Ҷумҳурӣ, алалхусус водиҳои Ҳисору Вахш дар баландиҳои аз сатҳи баҳр аз 350 то 1300 м, бори нахуст дар шароити Ҳисору Вахш омӯзиши 15 навъу намунаҳо гузаронида шуда, дар натиҷа аз байни онҳо 3- навъи дорои хусусиятҳои хоси хоҷагию- биологӣ дошта, аз он ҷумла 1 навъ барои истеҳсоли хушкмева интихоб карда, ба Комиссияи давлатии озмоишии навъҳои зироатҳои кишоварзӣ ва муҳофизати навъи Вазорати кишоварзӣ супорида шуд.

Барои расидан ба ҳадафии илмиаш, унвонҷӯ Раҳматов С.Ҳ. чунин нуқтаҳои муҳими илмиро ба ҳимоя пешниҳод намудааст:

1. Дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш омӯзиши хусусиятҳои биологӣ, марҳилаҳои фенологӣ ва тагпайвандҳо барои навъҳои хурмои шарқӣ.

2. Нишондодҳои маҳсулотнокӣ, ҳосилнокӣ ва таркиби биохимиявии сифати меваҳои тару тозаи меваи навъҳои хурмои шарқӣ.

3. Самаранокии иқтисодии парвариши навъҳои селексияи маҳаллии хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Натиҷаҳои асосии тадқиқотии диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф ҳамасола дар ҷаласаҳои шурои олимони Институти боғу токпарварӣ ва сабзавоткории АИКТ (дар тӯли солҳои 2016-2018) муҳокима карда шудаанд. Корҳои илмию тадқиқотӣ доир ба хусусиятҳои агробиологӣ ва селексионии навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш дар асоси методикаи дар боғдорӣ қабулшуда, «Барнома ва усулҳои омӯзиши навъҳои дарахтони мевадиҳанда, буттамевагиҳо ва чормағзиҳо», Орёл [1999] гузаронида шуда, матни диссертатсия дар барномаи компютерии Microsoft Word (2010) ва натиҷаҳои гирифташуда бо истифода аз усули таҳлили дисперсионӣ тибқи методикаи гузаронидани таҷрибаҳои саҳроии Б.А. Доспехов [1985] дар барномаи компютерии Microsoft Excel (2010) гузаронида шудаст. Хулоса ва пешниҳодҳо ба тадқиқоти илмӣ асос ёфтаанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Кори диссертатсионӣ дар ҳаҷми 161саҳифаи матни компютерӣ дарҷ гардида, аз муқаддима, 5 боб, хулоса, тавсия ба истифодаи амалии натиҷаҳо, замима ва рӯйхати адабиётҳои истифодагардида иборат аст. Дар диссертатсия 29 ҷадвал, 23 расм ва 10 диаграмма оварда шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодагардида 195 аз ҷумла 19 адабиёти хориҷи кишварро ба забони англисӣ дар бар мегирад.

Дар муқаддима аҳаммияти мавзуи тадқиқот асоснок шуда, ҳадафу вазифаҳо, обеъкту предмети тадқиқот, навгонии илмӣ, аҳаммияти амалии натиҷаҳои бадаст овардашуда муайн шудаанд.

Дар боби якум - таҳлили адабиётҳои дохиливу хориҷӣ вобаста ба мавзуи диссертатсия дар 7 зербоб оид ба пайдоиш ва минтақаҳои парвариш, хусусиятҳои биологӣ, аҳаммияти хоҷагӣ, селексия, ба сармо

тобоварӣ ва таркиби химиявии хурмои шарқӣ маълумот дар ҳаҷми 35 саҳифа оварда шудааст.

Дар боби дуюм - шароит, маводҳо ва методикаҳои гузаронидани таҷрибаҳо, маълумот оид ба минтақаҳои тадқиқот, шароити хоку иқлими водиҳои Ҳисор ва Вахш, инчунин маводҳои тадқиқот, навъу намунаҳои хурмои шарқӣ ва тагпайвандҳои онҳо, ки дар тадқиқот истифода бурда шудааст, дар се зербоб дар ҳаҷми 18 саҳифа дарҷ шудааст.

Дар боби сеюми диссертатсия натиҷаҳои тадқиқотҳои илмӣ дарҷ шудааст: интихоби тагпайванд ба рушд ва афзоиши навъҳои хурмои шарқӣ, яъне таъсири тагпайванд ба муғчаҳои пайвандшуда ба афзоиш ва ҳосилнокии онҳо, инчунин гузариши фазаҳои фенологӣ, нишондодҳои биометрӣ ва ба сармо тобоварии навъҳои хурмои шарқӣ дар 7 зербоб дарҷ гардидааст.

Дар боби чорум - таъсири омилҳои шароиту иқлим ба сифат, ҳосилнокӣ ва таркиби мева яъне таъсири омилҳо ба рехтани меваи хурмои шарқӣ, ҳосилнокии муқоисавӣ ва сифати меваи навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисор ва Вахш, баҳогузорӣ ба сифати мева тибқи чошнигирӣ, усул, тарзи хушккунӣ ва сифати меваи хушки хурмои шарқӣ, таркиби кимиёвии меваи хурмои шарқӣ дар навъҳои омӯзиши, таъсири касалӣ ва зараррасонҳо ба нашъунамо ва ҳосилнокии хурмои шарқӣ ва самаранокии иқтисодии навъҳои хурмои шарқӣ дар водиҳои Ҳисор ва Вахш дар 8 зербоб оварда шудааст, ки аз 60 саҳифа иборат мебошад.

Боби панҷум - баррасии натиҷаҳои тадқиқот, хулосаҳо, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои тадқиқот, руйхати адабиётҳои истифодашуда, интишоорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия дар ҳаҷми 29 саҳифа оварда шудааст.

Хулоса аз 8 банд иборат буда, асоси натиҷаҳои бадастомада ҳисобида мешавад.

Диссертатсия бо ду тавсияҳои судманд оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои тадқиқот дар истеҳсолот ҷамъбаст гардидааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия.

Аҳамияти тадқиқотҳои илмӣ дар он аст, ки дар натиҷаи гузаронидани таҷрибаҳои илмӣ ба истеҳсолот пешниҳод намудани навъҳои ояндадори дорои ҳосили баланд, меваҳои хушсифат, қобилияти баланди нигоҳдорӣ, интиқолдиҳӣ ва ба хушконидан мувофиқ, дар оянда барои бунёди боғҳои хурмо пешниҳод карда мешавад, ки ба ҳалли масъалаҳои стратегии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, амнияти озуқаворӣ ва таъмини саноати хуроквторӣ ба ашёи хом мусоидат мекунад. Инчунин навъҳои хурмои шарқии ояндадор: Шарқӣ, Шоҳона, Вахш, ва Ваҳдат, ки дорои аломатҳои хоси хоҷагию биологӣ доранд, барои корҳои селексионӣ истифода бурда мешаванд.

Аҳамияти иқтисодии кори диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф бо истифода аз навъҳои иқтидори баланди мутобиқшавӣ ва ҳосилнокӣ дошта, дараҷаи даромаднокии парвариши навъу намунаҳоро дар шароити водии Ҳисор аз 169,7 (навъи Шоҳона), то 222,6 % (навъи Шарқӣ) ва сатҳи фоидаро дар як гектар ба 39,6-50,1 ҳазор сомонӣ нишон додааст, ки ин нишондиҳандаҳо барои хурмои шарқӣ назаррас мебошад.

Нашри натиҷаҳои тадқиқот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои тадқиқот дар 13 мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 8 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 4 мақола дар маводҳои конференсияҳои ҷумҳуриявии илмиву назарявии АИКТ ва 1 мақола дар конференсияи байналмилалӣ ба чоп расидааст, ки мазмун, мундариҷа ва муҳтавои асосии тадқиқоти мазкурро дар бар мегирад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ. Диссертатсияи Раҳматов Сулаймон Ҳасанович дар мавзуи «Хусусиятҳои агробиологӣ ва селексионии навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш», дар асоси талаботҳои “Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва

авторефераты диссертатсия", ки бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 2024, № 493 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба Талаботи тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯй мебошад.

Бо вуҷуди баҳои мусбате, ки дар тақриз баён гардид, дар рисолаи мазкур баъзе камбудиҳо, ҳолатҳои баҳсталаб, ғалатиҳои оморӣ, имлоӣ грамматикӣ ҷой доранд, ки онҳоро метавон чунин баён намуд:

1. Дар боби сеюм таъсири тагпайвандҳо дар навъҳои ояндадор фақат дар водии Ҳисор нишон дода шудааст, агар дар минтақаи водии Вахш ҳам оварда мешуд, аҳаммияти ин бобро боз пурратар мегардонид.

2. Дар тадқиқотҳо дисертант ду навъи назоратиро нишон додааст, то ин ки як навъи назоратӣ басанда буд.

3. Дар диссертатсия дараҷаи осеббинии навъҳо аз сармо дар дарахтони 3-5 сола нишон дода шудааст, агар дар дарахтони калонсол нишон дода мешуд беҳтар буд.

4. Хулосаҳои диссертатсия 8 адад ҳастанд ва мақолаҳои нашршудаи муаллиф дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ 8 адад мебошанд, ки ин албатта хеле хуб аст, аммо аз чӣ сабаб бошад, ки мақолаҳои таҳти рақами 3 ва 4-ум дар хулосаҳои пешниҳодгардида нишон дода нашудаанд?

Бояд қайд намуд, ки эродҳо ва камбудиҳои дар боло зикршуда, аҳаммияти назарию амалии диссертатсияи мазкурро коста намекунанд ва ба муҳтавои кори илмӣ таъсири манфӣ намерасонанд.

Хулоса, дар маҷмуъ, диссертатсияи Раҳматов Сулаймон Ҳасанович дар мавзуи «Хусусиятҳои агробиологӣ ва селексионии навъҳои хурмои шарқӣ дар шароити водиҳои Ҳисору Вахш», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.05–Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ пешниҳод гардидааст, кори

илмии бисёрсола ба шумор рафта, дар сатҳи баланди илмӣ анҷом дода шуда, ба талаботи бандҳои 31,33,34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси номбаршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:
Номзади илмҳои кишоварзӣ
и.в. дотсенти кафедраи фанҳои гуманитарӣ ва табиии – риёзии Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон — Шомамадова З. Д.
“26” “январи” соли 2026

Суроға: 734013, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи Фурӯзон 189/1, хонаи 10. Тел. (+992) 93-112-35-53
E-mail: zub.shomamadova@mail.ru

Имзои З.Д. Шомамадова -ро тасдиқ мекунам: Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон — Ҷураев Ш. Н.
“26” “январи” соли 2026

Суроғаи муассиса: 734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Борбад 48/5. Тел.: +992 (37)234-88-02
E-mail.: rector@iutet.tj; www.iutet.tj